

Stænder og Klasser.

Prof. P. E. Fahlbeck: Stånd och Klasser. En social-politisk öfverblick. Lund, Collin & Zickermann. 1892. (204 S.) (2 Kr.).

Denne særdeles velskrevne Bog er »skreven for den dannede Almenhed og derfor fri for den tyngende Byrde af lærd Omstændelighed og lærd Udstyrelse . . . Den tilsigter først og fremmest fra et mere almindeligt Synspunkt end dem, der sædvanlig anlægges, at give et Overblik over de sociale Spørgsmaal, der bevæge Tiden.«

Medens den Frihed, den store franske Revolutions Mænd raabte paa, de fleste Steder er opnaaet, og medens der er opnaaet politisk og borgerlig Lighed, bestaar den sociale Ulighed fremdeles. Stands-Uligheden og de ved Forfatningerne givne Stands-Privilegier ere afskaffede, — men Klasse-Ulighederne, Ulighederne i Ejendom og Dannelse florere. »Bort med Klasserne« er Indholdet i det Raab paa Lighed, der nu bruser gennem de civiliserede Samfund lig en Torden, der fra det Fjerne stedse mere trækker op over vore Hoveder, truende alt med Lyn og Ild . . . Bevægelsen udgaar fra de lavere Klasser og er rettet mod de højere samt tilsigter disses fuldstændige Tilintetgørelse. Klasesamfundets Undergang med Klassekampen som Middel er det Løsen, som den ny Lighedslæres Apostle have givet, og hvortil Millioner lytte. Dette er det truende Indhold i vore Dages sociale Bevægelse.«

Stænder og Klasser.

Prof. P. E. Fahlbeck: Stånd och Klasser. En socialpolitisk öfverblick. Lund, Collin & Zickermann. 1892. (204 S.) (2 Kr.).

Denne særdeles velskrevne Bog er »skreven for den dannede Almenhed og derfor fri for den tyngende Byrde af lærd Omstændelighed og lærd Udstyrelse . . . Den tilsigter først og fremmest fra et mere almindeligt Synspunkt end dem, der sædvanlig anlægges, at give et Overblik over de sociale Spørgsmaal, der bevæge Tiden.«

Medens den Frihed, den store franske Revolutions Mænd raabte paa, de fleste Steder er opnaaet, og medens der er opnaaet politisk og borgerlig Lighed, bestaar den sociale Ulighed fremdeles. Stands-Uligheden og de ved Forfatningerne givne Stands-Privilegier ere afskaffede, — men Klasse-Ulighederne, Ulighederne i Ejendom og Dannelse florere. »Bort med Klasserne« er Indholdet i det Raab paa Lighed, der nu bruser gennem de civiliserede Samfund lig en Torden, der fra det Fjerne stedse mere trækker op over vore Hoveder, truende alt med Lyn og Ild . . . Bevægelsen udgaar fra de lavere Klasser og er rettet mod de højere samt tilsigter disses fuldstændige Tilintetgørelse. Klasesamfundets Undergang med Klassekampen som Middel er det Løsen, som den ny Lighedslæres Apostle have givet, og hvortil Millioner lytte. Dette er det truende Indhold i vore Dages sociale Bevægelse.«

»Vi, som tilhøre disse »højere Klasser«, og som nu lyses i Ban, hvad kunne vi gøre for at besværges Stormen? Bør vi gøre noget overhovedet? Er vor Tid maaske allerede ude, og vi som en Jordens unyttige Byrde blot værd at kastes bort? Har Klassevæsenet udspillet sin Rolle i Menneskehedens Udvikling og stunder virkelig det klasseløse Samfund til, saaledes som den ny Lære forkynder?«

Svaret paa disse Spørgsmaal kan kun gives gennem Studiet af selve de sociale Forskelligheder, deres Opkomst og Betydning. Forf. giver da først (S. 6—40) en Oversigt over Standsvæsenets Historie og Betydning for Kulturen, hvorledes og hvorfor det opstod og gik under, og karakteriserer derefter (S. 41—70) det moderne Klasse-samfund. Derefter belyser han Socialismen (S. 71—121) og Socialdemokratiet (S. 122—162). Efter et Afsnit, betitlet Fremtidssyner (S. 163—179), kommer Slutningsspørgsmaalet: »hvad er der at gøre?« Forf. siger sin Mening derom (S. 180—204), men gør det uden synderlig Udvikling ved en vel »programmæssig«, kort Omtale af diverse Enkeltheder. Bogen synes os i sine senere Afsnit at tabe i Interesse; dens første Halvdel har mere end dens sidste fængslet vor Interesse.

Den første Konklusion, Forf. uddrager af sine historiske Undersøgelser, er denne: *ubi artes, ibi classes*; med Kulturen følger de sociale Forskelligheder; intet Kulturfolk — hverken i Fortid eller Nutid — savner dem. Stænderne ere ikke ganske de samme overalt; men, omend med visse Modifikationer, se vi dog, hvor vi finde dem fuldt udviklede, disse fire Stænder: Adel, Præster, Borgere (fri Haandværkere, Handlende, Bender osv.) og Ufri.

Den indiske Mythe fortæller: I Tidens Begyndelse udgik af Brahmas Mund Brahman, af hans Arm Xatrya, af hans Hofte Vaisya og af Foden Sudra. Guden saa dem og satte den ene over den anden, hver med sin særlige Livs-

opgave: Brahmaen fik de hellige Boger og fra ham udsprang Præsternes Kaste; Xatrya fik Sværdet og blev Stamfader til Krigernes Kaste, medens Vaisya blev Stamfader til Jordbrugernes, Haandværkernes og de Handlendes, og Sudra til Trællenes. — Den nordiske Mythe om Stændernes Opkomst lyder saaledes: Rig, 9: Heimdal, gik ud og kom til Hytten, hvor han fandt Oldefader og Oldemoder (ái og edda); ni Maaneder efter føder Edda den mørke Træl, Trælleættens Stamfader. Han gaar videre og kommer til Huset, hvor Bedstefader og Bedstefader (afi og amma) bor; ni Maaneder efter føder Amma Karl, Bondestandens Stamfader. Gaar videre og kommer til Salen, hvor han finder Fader og Moder; ni Maaneder efter føder Moder Jarl, Jarleættens Stamfader.

Paa lignende Maade i andre Myther. De vise, hvad Menneskene i gamle Dage have tænkt sig om Stændernes Oprindelse; de vise, at Stænderne betragtedes som en guddommelig Institution, begrundet i de ved Skabelsen givne forskellige Naturanlæg. — Historien fortæller, at de Ufri fremstod ved Overgangen fra Barbariet til de første Kulturarbejder; tidligere havde man dræbt de i Krigen gjorte Fanger; senere lærte man at skatte disses Arbejdskraft, undlod derfor at dræbe dem, gjorde dem til Slaver, til Trælle. Deres Børn blev ogsaa Trælle; ved Gæld og paa andre Maader rekrutteredes de Ufris Klasse yderligere. Paa den anden Side hævede enkelte ved personlig Dygtighed og ved at erhverve Ejendom sig op til ledende Stillinger i Samfundet og kom til at danne det naturlige Aristokrati, ud af hvilket Kongedømmet senere skabte Adelen. De andre Stænder kunne være opstaaede paa forskellige Maader og til forskellige Tider; — men den egenlige Grund til de sociale Forskelligheder, disses Formaal og Berettigelse, ligger deri, at Kulturens forskellige aandelige og materielle Opgaver, af højere og lavere Art, maatte betros forskellige Hænder, for at kunne fremmes. Stænderorganisationen blev en Arbejdsdeling, som Kulturen behøvede for sin Udvikling; den blev Løftestangen for Kulturen og Stænderne blev

de forskellige Led i en nødvendig Arbejdsorganisation, — nødvendig, fordi Kulturens aandelige Opgaver kun kunne varetages af dem, der ere fritagne for det rent materielle Arbejde, og fordi dette materielle Arbejde atter har sine forskellige Grader.

Men senere hen i Tiden blev den sociale Arbejdsorganisation, som Stænderinstitutionen skulde være, for trang for Udviklingen. Adelen strøg efterhaanden Arbejdet fra sig og holdt — til sit eget Fordærv — kun paa sine Rettigheder. Den gejstlige Stand magtede ikke længere det videnskabelige Arbejde, maatte lade det falde, — og begge de to øverste Stænder maatte som Stænder træde bort fra Historiens Skueplads, — ladende Plads for tredje Stand, der derefter saa godt som ene bærer hele det højere Kulturarbejde. Samtidigt omformes den fjerde Stand, paa hvem det egenlige legemlige Arbejde hviler. Med Omflytningen af de sociale Opgaver følger ogsaa en Omflytning af Ejendommen. Adel og Præstestand havde sammen med Kronen været de største Jordejere. Adelen taber en stor Del Gods, Gejstligheden endnu mere. Bønderne overtage en Del af Adels og Kirkens Ejendom. En anden meget stor Del kommer gennem Laan og Prioriteter i Bykapitalisternes faktiske Besiddelse. Ligesom de øvre Lag af tredje Stand overtog Størstedelen af Kulturarbejdet, saaledes kom ogsaa Størstedelen af Kapitalbesiddelsen i Hænderne paa dem. Stænderinstitutionen havde faaet Kulturen til at skyde i Vejret; men de højere Stænder forstod ikke, at Kulturen ikke blot bør voxe i Højden, men ogsaa, om den skal staa fast, i Bredden; de forstod ikke det Farlige og Uholdbare i at ville monopolisere Kulturgoderne for et lille Mindretal; ejheller slog deres Kræfter i Længden til for den fortsatte Udvikling af Kulturen. Den demokratiske Bevægelse i de evropæiske Samfunds Udvikling maatte afløse den aristokratiske. Stænderinstitutionen havde været nødvendig for at faa Kulturen til at skyde op; Stænderinstitutionens Opløsning blev nødvendig for at faa Kulturen til at brede sig ud.

Standssamfundet faldt og afløstes af Klassesamfundet; — naturligvis ikke paa én Gang, end ikke der, hvor, som i Frankrig, Overgangen officielt skete ved ét Slag. Nedbrydningen af hint og Opbygningen af dette gik for sig i Løbet af Aarhundreder. Derfor træffes langt tilbage i Tidene Forhold, der tilhøre Klasseregimet, medens der omvendt endnu i vor Tid findes enkelte Rester af den ældre Samfundsordning.

Stænderne havde Privilegier og Monopoler, hvortil der oprindeligt svarede særlige sociale Opgaver. Klassesamfundet hviler paa Principet: »Lighed for Loven«. De almindelige sociale Opgaver — Samfundets Forsvar indadtil og udadtil, den aandelige Kultur, den højere og den lavere materielle Kultur — bestaa nu som for Aartusinder siden; — men den retslige Orden tilkender ikke forskellige Grupper af Mennesker deres særlige Opgaver. Trods den retslige Lighed bestaar der dog fremdeles store sociale Forskelligheder, og disse ere væsenligt begrundede i Ejendommen, Erhvervet, og i Arbejdets forskellige Natur som Arbejde med Hovedet og Arbejde med Hænderne. I det »borgerlige« Samfund, som Socialisterne kalder et Kapitalistsamfund, gør en økonomisk, specielt privatøkonomisk Opfattelse sig gældende næsten overalt. Endog Statens Administration og Borgernes Skattepligt betragtes som grundede paa et »Bytte«; Embedsmandens og den Lærdes Arbejde betragtes ikke mindre end Haandværkerens som en »Vare«. Det er ingen Tilfældighed, at Nationaløkonomien, Videnskaben om det økonomiske Liv, fødtes samtidigt med tredje Stands Samfund; og den blev, sit Navn til Trods, og forblev Theorien om Privatøkonomien. Privaterhvervets Aand paatrykker i det borgerlige Samfund alt og alle sit Præg.

Existensen af sociale Forskelligheder i det moderne Samfund er et haandgribeligt Faktum; — men der kan naturligvis tvivles om, om de lade sig inddele i nogle faa store Klasser. Overgangene fra de lavest til de højest Stillede er umærkelig; nogen skarp Grænse lader sig ikke

drage. Men saadan er det overalt i Naturen; gaar man tæt ind paa Livet af Fænomenerne, ser man ikke Grænserne; kun ved at se paa en vis Afstand, faar man Overblikket over dem.

Ofte hører man det paastaet, at der kun bestaar to Klasser, en Overklasse og en Underklasse. De sociale Agitatorer finde det hensigtsmæssigt at lade, som om der ikke mere findes nogen Mellemlasse. Alligevel bestaar der fremdeles en saadan, og den Rolle, den spiller i det økonomiske Liv, er stor. Forf. vil derfor have skelnet mellem tre sociale Klasser: en højere Klasse, ofte kaldet de Dannedes, en Mellemlasse og en lavere Klasse.

Den højeste Klasse omfatter historisk set de tidligere to øverste Stænder samt Størstedelen af Tredjestand, der udgør Kærnen i den og bestemmer dens Karakter. Til denne Klasse høre saaledes alle de, der bære det højere Kulturarbejde, Lederne af den større materielle Produktion samt Indehaverne af den store Ejendom, — altsaa Embedsmænd, de liberale Professioners Arbejdere, Købmænd, Industridrivende, de store Jordegodsbesiddere, Kapitalister osv. Med Hensyn til Dannelsen danne Klassens Medlemmer en meget ensartet Masse; ogsaa er det karakteristisk for dem, at deres Arbejde væsenlig er Arbejde med Hovedet, altsaa et Arbejde, der ikke »tilsmudser«. Med Hensyn til deres materielle Kaar ere de derimod yderst ulige stillede. Det er ikke længere Tilfældet, at Ejendom og Dannelse følges ad. I Kulturens Barndom og i Stænder-samfundets Tid besad den, der havde Ejendommen, ogsaa Dannelsen, og omvendt. Nu, derimod, er endog Flertallet af de Dannede ejendomsløse, og omend en vis Grad af Indkomst er nødvendig for at opnaa Dannelse, saa er dog Forskellighederne mellem de Indkomster, den højeste Klasses enkelte Medlemmer oppebære, enorme.

Mellemlassen er sammensat af Elementer, der tilhørte dels tredje, dels fjerde Stand. Hertil høre Smaahandlende, Haandværkere og — især — Bønderne. Paa Grænsen mellem denne Klasse og den næste staa de smaa Jordejere,

der eje saa lidt Jord, at de for en stor Del maa søge deres Livsophold ved at arbejde for andre. Indenfor Mellemklassen hersker der med Hensyn til Dannelse og Livsvaner i det Hele temmelig stor Ensartethed. Fælles for dens Medlemmer, hvis Ejendom gennemgaaende er beskeden, er det, at de paa en Gang er Ledere af og Arbejdere i deres forskellige Hverv.

Den tredje og sidste Klasse bestaar af dem, man i daglig Tale kalder »Arbejdere«. Fælles for dem er, at de udføre Arbejde i Andres Tjeneste og at de besidde liden eller ingen Ejendom. Dannelse og Livsvaner staa i Almindelighed lavest i denne Klasse.

Forf. indlader sig paa statistiske Betragtninger af de sociale Klassers numeriske Omfang og af Forskydninger imellem dem indbyrdes i Tidernes Løb. Vi anføre kun et enkelt Tal: For Sverigs Vedkommende anslaaer han (for Aar 1880) den øverste, den mellemste og den laveste Klasse til henholdsvis 5 pCt. (højt regnet), 42.₈ pCt. og 52.₂ pCt. af Befolkningen. Den i numerisk Henseende saa ringe øverste Klasse er dog Samfundets ledende: thi det er af den, at hele det højere Kulturarbejde udføres. Den laveste Klasse tager til i Tal væsenlig paa Grund af den naturlige Befolkningsstilvæxt. Nogen Afgang fra den finder Sted derved, at Medlemmer af den (eller disses Børn) stige op, væsenlig ved Studier, i de øvre Klasser. At disse ikke forøges saa stærkt, at Trængslen paa Embedsbanerne ikke bliver større, end den er, skyldes væsenlig den forholdsvis senere Giftermaalsalder i de højere Klasser og den Omstændighed, at saa mange her forblive ugifte. Overgang fra lavere til højere Klasse finder saaledes Sted i det moderne Samfund; — alligevel staa Klasserne skarpt sondrede fra hverandre. Det er kun sjeldent, at de med Hensyn til Omgang og Giftermaal blande sig sammen, undtagen indenfor Grupper, der staa ligesom midt imellem dem. Lige saa lidt som mellem Fortidens Stænder bestaar der mellem Nutidens Klasser personlige Forbindelser af den antydede Art. Høje og Lave ere i vore Dage ligesom

for tusinde Aar siden skilte fra hverandre med Hensyn til *commercium et connubium*. Det er haardt, men kan, saa længe Dannelse og Ejendom ere saa ulige fordelte, ikke være anderledes. — —

Efter at have skildret Standssamfundet og forklaret, hvorledes det maatte vige for Klassesamfundet, gaar Forf. over til at udvikle, hvorledes det derefter blev en historisk Nødvendighed, at der i Klassesamfundet maatte rejse sig den sociale Bevægelse, vor Tid kender. Forudsætningerne for den moderne Socialismes Fremtræden var, hvad Forf. nøjere forklarer, først Arbejderstandens Omdannelse til et Arbejderproletariat (væsenlig ved Fabrikindustriens og den fri Konkurrences Indvirkning), dernæst de sociale og økonomiske Videnskabers Udvikling (Læren om Arbejdet som Værdiernes Kilde, Karl Marx's Merværdilære osv.). Forf. skildrer, i store Træk, »Socialismens Forhold til det moderne Samfund« i Almindelighed og dvæler ogsaa specielt ved den væsenligt tyske »socialdemokratiske« Bevægelse. Dertil knytter han, skønt han for Størstedelen holder sig til den positive Redegørelse, »nogle kritiske Anmærkninger«. Han taler ikke blot om de økonomiske og politiske Hovedspørgsmaal, men berører ogsaa Socialdemokraternes Stilling til Religion og Moral, og saadanne mere specielle Spørgsmaal som Spørgsmaalet om Kvindeemancipationen. Det er en Selvfølge, at man, naar man skriver om saa mange og saa brændende Spørgsmaal, maa være belavet paa hyppigt at møde Indsigelser. Selv de Læsere, der dele Forfatterens Grundopfattelse, ville med Hensyn til mange Enkeltheder vægre sig ved at underskrive hans Udtalelser. Anm. maa anse det for ikke fornødent at nævne alle de Punkter, hvor, efter hans Formening, Forf. tager fejl; — han skal indskrænke sig til at fremdrage det sidste Banesaar, Forf. søger at bibringe den socialdemokratiske Lære.

Forf. siger, »at lige saa stærk som den socialdemokratiske Lære er i Kritiken af det Bestaaende, lige saa svag er den i Fremsættelsen af Forslag, som selv taale

Kritik«. Dette er en Sandhed, som maaske ikke engang selve Forfatterne af de socialdemokratiske Programmer tør bestride. Professor Fahlbeck vil i alt Fald faa det store Flertal af Læsere med sig, naar han beviser, at den socialdemokratiske Fremtidsstat er en Umulighed. Men naar vi ere enige om denne Fremtidsstats Umulighed, saa synes det næsten at være lidt for meget, naar Forf. yderligere vil bevise, at hvis denne Stat alligevel kom i Stand, saa vilde den ophøre at eksistere derved, at hele Menneskeslægten vilde — uddø. Dette Forsøg paa at bringe den døde Mand endnu et sidste Banesaar, kunde være sparet. Dog kan det have sin Interesse at se et Øjeblik paa, hvorledes Forf. faar Menneskeslægten til at uddø.

Dette sker saaledes:

I det socialdemokratiske Samfund, hvor det Offentlige overtager Omsorgen for Børnene, ville, siger Forf., Kvinderne vægre sig ved at føde Børn. Man har tidligere sædvanlig hørt den stik modsatte Anskuelse: i den socialdemokratiske Fremtidsstat vil Folkeformerelsen, netop fordi Forældrene her intet Ansvar, intet moralsk og i ethvert Fald intet økonomisk Ansvar, have for deres Afkom, — finde Sted efter en saa stor Maalestok, at en forfærdelig Overbefolkning vil indfinde sig. Den Betragtningensmaade er hidtil sædvanligvis kommen til orde. Prof. Fahlbeck indtager nu lige det modsatte Standpunkt. Det forekommer ham »ubestrideligt«, han anser det for »aldeles vist«, at i det socialdemokratiske, »atheiserede«, religionsløse og »derfor« moralløse Samfund ville Kvinderne vægre sig ved at føde Børn. »Allerede nu« — saaledes argumenterer han — »anse den yderste Kvindeemancipations Hermafroditer Moderskabet som en Uretfærdighed af Naturen, som en Kvinde, der er sig sin Lighed med Manden bevidst, saa meget som muligt bør unddrage sig. I det socialdemokratiske Samfund vil denne endnu heldigvis sjældne Tankegang blive almindelig samt dreven til Spidsen. Det er nemlig tydeligt, at Ny-

malthusianismen da almindelig vilde komme i Brug, hvorved Kønndriftens Tilfredsstillelse kunde ske uden dens naturlige Følge. Og andre Kræfter, der kunde formaa Kvinderne til at paatage sig Moderskabets Besvær, vilde, efter at Pligtfølelsen havde tabt sin Styrke med det ideale Fodfæste i Religionen, ikke findes. Thi naar Familien opløses, og naar det Offenlige overtager Børnene, falder den Belønning, som Moderfølelsen skænker, og som forsoner med Lidelserne og Besværet, bort. Paa samme Maade vilde de økonomiske Hensyn og Familiehensyn af flere Slags, som hidtil have fremkaldt Ønsket om at faa Børn, være fjernede«. Saaledes vil »den uundgaaelige Udvikling af Befolkningsspørgsmaalet efter de Forudsættninger, som Socialdemokratiet har opstillet, med logisk Nødvendighed føre til en Katastrofe, som forudsagt af Schopenhauer og Hartmann, — Slægtens Uddøen.«

Ligeoverfor denne Argumentation kan man nu først opkaste dette Spørgsmaal: ville Mødrene overhovedet udlevere deres Børn til Staten? Dyrene udlevere ikke godvilligt deres Unger; — ville Menneskene gøre det? Ja, mange Mødre ville jo nok være glade ved at slippe for Børnebesværet; — men ville Mødrene som Helhed gaa ind paa, at Børnene tages fra dem?

Lad os antage, at de ville det. Lad os se bort fra, at Sandsynligheden for en Realisation af Tanken om de Nyfødtes Udlevering til Staten maa svækkes med Kulturudviklingen. Svækkes maa den; thi med Kulturudviklingen stiger Forældrenes Kærlighed til deres Børn; alene i et saa kort Tidsrum som dette Aarhundrede synes vi at se en Stigning i Forældrekærligheden, saa i den Henseende synes vi ikke nu at være mere »socialistiske« end tidligere, tvært imod. — Lad os altsaa se bort herfra. Lad os tillade os det Tankeexperiment, at Familierne opløses og Børnene overtages af Staten; — saa flyder dog ikke deraf »med logisk Nødvendighed« den Konsekvens, at Menneskeslægten saa vilde uddø. Nej,

nej: heller ikke det socialdemokratiske, religionsløse, »atheiserede« Samfunds Kvinder ville være saa — principfaste, som Prof. Fahlbeck forestiller sig dem. De ville ikke alle praktisere Nymalthusianismen. Grunden til, at Nymalthusianismen aldrig vil trænge helt igennem, er ikke vanskelig at finde. Moralske Aberrationer er hyppige nok i ethvert Kultursamfund; — men den naturlige Ordning formaar dog i det store og hele at skaffe sig Respekt, og vil gøre det i ethvert menneskeligt Samfund, det være »atheiseret« eller ej. En mere speciel Udvikling af, hvorfor den nymalthusianske Praxis aldrig vil trænge helt igennem, er næppe fornøden.

Ved Omtalen af »de uhørte Farer, for hvilke det omtalte Middel (o: Nymalthusianismen) i samvittighedsløse*) Hænder kan udsætte den civiliserede Menneskehed«, henviser Forfatteren naturligvis til »Frankrigs advarende Exempel«. Men ikke med Rette. I Frankrigs, specielt Parises væsenligt socialdemokratiske Kvarterer er Fødselstallet, to, tre indtil fire Gange større end i de ikke-socialistiske. Dette synes da ikke at tyde paa, at den socialdemokratiske Aandsretning gør sine Dyrkere særligt modtagelige for Nymalthusianisme. Naar Nymalthusianismen i vor Tid faktisk bringes i Anvendelse efter en ikke saa lille Maalestok af ikke-socialdemokratiske Mænd, — saa kan dette da umulig afgive nogen Støtte for Forf.s Formening, at Kvinderne i Fremtidens socialdemokratiske Samfund ville blive Nymalthusianere. I den socialdemokratiske Fremtidsstat ville Mændene begribeligvis betakke sig for Nymalthusianismen; thi det økonomiske Motiv, de nu have til at følge denne kedelige Lære, vil da ikke mere existere; — hvad Kvinderne angaar, er Sagen maaske ikke saa sikker, men Anm. tror unægteligt, at Prof. Fahlbeck overvurderer deres Standhaftighed.

A. P.-St.

*) Forøvrigt er det vel et Spørgsmaal, hvad der er mest »samvittighedsløst«: at være Nymalthusianer eller at sætte Børn i Verden, som man ikke kan føde.